

UOT:81.

İNANCLARA SÖYKƏNƏN ALQIŞ VƏ QARĞIŞLARIN KONSEPTUAL MƏNZƏRƏSİ**Əmrahova Fəridə Arif qızı****Azərbaycan Universiteti, Humanitar və sosial elmlər fakültəsi****ORCID: 0000-0002-0123-0356****lingui80@mail.ru**

Xülasə. *Bu məqalədə Azərbaycan dilində və folklorunda alqış və qarğışların konseptual strukturu, onların linqvistik, mədəni və mifoloji əsasları araşdırılır. Alqış və qarğışlar yalnız nitq aktları deyil, həm də cəmiyyətin mənəvi və mədəni kodlarının ayrılmaz hissəsidir. Onlar xeyir və şər, mükafat və cəza kimi dualist dünyagörüşünü, eləcə də Azərbaycan dil məkanındakı təkamülünü əks etdirir. Korpus və semantik analiz üsulları vasitəsilə bu ifadələrin gündəlik danışmada, folklor və müasir diskursda rolu araşdırılır. Xüsusilə, bu ifadələrin formalaşmasına dini və mifoloji inancların təsiri xüsusi diqqət mərkəzindədir. Məqalədə, həmçinin alqış və qarğışların ünsiyyətdəki praqmatik və manipulyativ funksiyaları da nəzərdən keçirilir. Araşdırmanın nəticələri göstərir ki, xalq ənənələrində dərin kök salmış bu ifadələr müasir dildə də öz əhəmiyyətini qoruyub saxlayır və həm tarixi, həm də kommunikativ baxımdan aktuallığını itirmir.*

Açar sözlər: alqışlar, qarğışlar, nitq aktları, mifologiya, praqmatika, konseptual analiz, Azərbaycan dili.

Keywords: blessings, curses, speech acts, mythology, pragmatics, conceptual analysis, Azerbaijani language.

Ключевые слова: благословения, проклятия, речевые акты, мифология, прагматика, концептуальный анализ, азербайджанский язык.

Giriş. Dil və inanclar arasındakı qarşılıqlı əlaqə xalqın dünyagörüşünü, dəyərlər sistemini və sosial münasibətlərini əks etdirən əsas üsürlərdən biridir. Alqış və qarğışlar bu qarşılıqlı əlaqənin ən mühüm ifadə formalarından biri olub, mifoloji və dini dünyagörüşlərdən qaynaqlanır. Xalq arasında işlənən alqış və qarğışlar zaman keçdikcə cəmiyyətin dilində sabitləşmiş və nitqin ayrılmaz hissəsinə çevrilmişdir. Bu məqalədə alqış və qarğışların konseptual mənzərəsi, mifoloji inanclarla əlaqəsi və onların dil sistemində tutduğu yer tədqiq edilir.

Alqış və qarğışlar təkcə adi nitq aktları deyil, həm də cəmiyyətin mənəvi və mədəni kodlarını özündə əks etdirən dərin semantik strukturlardır. Azərbaycan dilində bu ifadələr qədimdən bəri xalqın dualist dünyagörüşünü əks etdirən və insanların arzu, istək, qorxu və nifrətlərini dilə gətirən ən təsirli nitq formalarından biri olmuşdur. Onlar həm məişətdə, həm də folklor və bədii əsərlərdə geniş yer alaraq dilin inkişaf prosesində mühüm rol oynamışdır.

Bu sahənin aktuallığı ondan irəli gəlir ki, müasir dövrdə dilin sosial və etnolinqvistik aspektlərinin tədqiqi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Alqış və qarğışların işlənmə kontekstinin öyrənilməsi, onların semantik inkişafı və konseptual əsaslarının araşdırılması həm dilçilik, həm də etnoqrafiya, folklorşünaslıq və mədəniyyətsünaslıq sahələri üçün mühüm nəzəri və praktik əhəmiyyət daşıyır.

Müasir kommunikasiya mühitində alqış və qarğışların istifadəsi təkcə şifahi nitqlə məhdudlaşmır. Sosial şəbəkələr, kütləvi informasiya vasitələri və hətta rəsmi çıxışlarda bu ifadələrdən istifadə edilməsi onların hələ də xalq dilində və ictimai diskursda güclü mövqe

tutduğunu göstərir. Bu isə onların həm semantik sabitliyini, həm də sosial dinamikasını araşdırmağı zəruri edir.

Bu mövzunun araşdırılması Azərbaycan dilçiliyində nisbətən az işlənmiş sahələrdən biridir. Alqış və qarğışların funksional-semantik xüsusiyyətləri, onların mifoloji və dini inanclardan qaynaqlanan struktur modeli, mətn daxilindəki rolu və üslubi xüsusiyyətləri ilə bağlı sistemli tədqiqatlar yetərli deyil. Mövcud tədqiqatlar əsasən bu ifadələrin leksik-semantik təsnifatına fokuslansa da, onların konseptual əsasları və sosial-mədəni funksiyaları hələ də tam şəkildə öyrənilməmişdir.

Bu məqalədə alqış və qarğışların etnolinqvistik aspektlərinin geniş araşdırılması, onların mifoloji düşüncə ilə əlaqəsinin tədqiqi və dil strukturunda hansı üslubi çalarlara malik olması əsas müzakirə obyektini kimi götürülmüşdür. Eyni zamanda, müasir dildə bu ifadələrin işlənmə tezliyi, yeni kommunikativ platformalarda istifadəsi və müxtəlif kontekstlərdə mənalarının dəyişməsi də araşdırılacaqdır.

Bu tədqiqatın elmi yeniliyi ondan ibarətdir ki, burada alqış və qarğışların yalnız linqvistik strukturu deyil, onların konseptual əsasları da araşdırılacaq, eyni zamanda folklor və mifoloji mənbələrdə bu ifadələrin yer alması və inkişaf tendensiyaları nəzərdən keçiriləcəkdir. Xüsusilə, Azərbaycan dilində mövcud olan alqış və qarğışların müqayisəli təhlili, onların türk dillərindəki ekvivalentləri ilə uyğunluq və fərqləri də tədqiq ediləcəkdir.

Alqış və qarğışlarla bağlı ilk sistemli tədqiqatlar Azərbaycan filologiyasında folklor və dialektoloji araşdırmalar çərçivəsində aparılmışdır. Alqış və qarğışların mənşəyi, onların sosial funksiyaları və məişət dilində rolu ilə bağlı R.Qafarlı [1] B.Əhmədov [5], R.Əliyev [6] və digər tədqiqatçıların əsərlərində müəyyən qeydlər mövcuddur. Lakin bu sahədə aparılan tədqiqatlar əsasən onların leksik-semantik aspektlərinə yönəlmiş, konseptual təhlilə kifayət qədər yer ayrılmamışdır.

Azərbaycan dilçiliyində bu mövzu ilə bağlı aparılan araşdırmaların məhdudluğunu nəzərə alaraq, bu məqalədə alqış və qarğışların mifoloji və dini aspektləri və sosial-mədəni rolu təhlil ediləcəkdir.

Tədqiqatın əsas hissəsi. Alqış və qarğışlar xalqın mənəvi dünyagörüşünü, sosial münasibətlərini və kollektiv şüurunu formalaşdıran mühüm nitq aktlarıdır. Bu ifadələr insanların dualist düşüncə tərzinin məhsulu olub, xeyir və şər, işıq və qaranlıq, mükafat və cəza kimi qarşılıqlı əks qütblər üzərində qurulmuşdur. Alqışlar xeyirxah arzuların, rifah və xoşbəxtlik diləklərinin nitqdə əksi olduğu halda, qarğışlar nifrət, intiqam və cəzanın ifadə vasitəsinə çevrilmişdir. Azərbaycan xalqının mifoloji və dini dünyagörüşü bu nitq aktlarının əsasını təşkil edir və onların yaranma tarixi çox qədim dövrlərə gedib çıxır. Bu cür ifadələr təkcə məna yükü ilə deyil, həm də nitq aktında yaratdığı presuppozisiya ilə də ünsiyyət iştirakçılarının düşüncəsinə təsir göstərir.

Alqış və qarğışların mətn daxilində müəyyən sosial və mədəni mənaları gizli şəkildə ötürmə qabiliyyəti onların manipulyativ gücünü artırır. Çünki bu ifadələr ünsiyyətin baş tutması üçün dinləyici və ya oxucu tərəfindən qəbul edilən və şüuraltı səviyyədə mənimsənilən məqamları ehtiva edir. K.Həbibovanın qeyd etdiyi kimi, *“Nitq aktında presuppozisiya ünsiyyətin baş tutması üçün təbii qəbul edilməli olan bir ifadə kimi maskalanır; yəni, mətn oxucu və ya dinləyici tərəfindən başa düşülür və mənimsənilir. Mətndəki təqdimatın təbiiliyi və presuppozitiv ismarıcın ‘pərdə arxasında’ qalması onların manipulyativliyini təmin etmiş olur. Ünsiyyət aktında manipulyativ funksiya yerinə yetirən presuppozisiya özündə gizli komandalar ehtiva edən xüsusi linqvistik konstruksiya kimi təqdim olunur”* [7, s.94]. Bu baxımdan alqış və qarğışlar yalnız adi dil vahidləri kimi deyil, həm də gizli ünsiyyət strategiyalarını özündə birləşdirən və emosional təsir gücünə malik ifadələr kimi çıxış edir.

Alqış və qarğışların mifoloji mənşəyi. Mifoloji dünyagörüşlərə görə, sözün magik gücü vardır və dil vasitəsilə insan reallığa təsir edə bilər. R.Qafarlı “Azərbaycan-Türk Mifologiyası” adlı əsərində qeyd edir ki, ibtidai insan üçün nitq sadəcə ünsiyyət vasitəsi deyil, həm də taleyi və gerçəklikləri dəyişdirməyə qadir olan güclü energetik fenomen idi [1, s.218].

Azərbaycan mifologiyasında alqış və qarğışların yaranması ilə bağlı inanclar, əsasən aşağıdakı mifoloji təsisatlarla bağlıdır:

1. Işıq və qaranlıq qüvvələrin mübarizəsi – Xalq inanclarında alqışlar işıq qüvvələrinə, qarğışlar isə qaranlıq qüvvələrə aid edilir. Məsələn, "Ocağın sönməsin!" alqışı işığın və rifahın davamlı olmasını diləyən bir ifadədir, halbuki "Ocağın batsın!" qarğıışı isə məhv və yoxluğu çağırışdır.

2. Tanrının və müqəddəs varlıqların iradəsi – İnsanlar alqışları və qarğışları təkcə öz dilləri ilə deyil, həm də ilahi qüvvələrə müraciət edərək ifadə edirdilər. Bu baxımdan “*Allah səni qorusun!*” və ya “*Allah bəlanı versin!*” kimi ifadələr Allahın ədalətinə istinad etməklə istifadə olunur.

3. Ruhların və əcdadların təsiri – Azərbaycan mifologiyasında əcdadların ruhları dünyaya təsir etmək gücünə malik hesab edilirdi. Bu inanclardan qaynaqlanan bəzi alqış və qarğışlar belədir: “*Atan-ananın ruhu şad olsun!*” (alqış); “*Atan-anan gorunda rahatlıq tapmasın!*” (qarğış) və s.

4. Sözlərin enerjisi və reallaşma gücü – Xalq arasında “*Ağızdan çıxan söz yerə düşməz*” inancı var. Bu, dilin və sözlərin enerjiyə sahib olması ilə bağlı qədim inanclardan qaynaqlanır.

Alqış və qarğışların mifoloji mənşəyi və dil strukturundakı rolu. Qarğışlar və alqışlar mifoloji sistemin bir hissəsi kimi müəyyən dualist dünyagörüşünü əks etdirir. R.Əliyev mif və folklor arasındakı əlaqəni araşdıraraq qeyd edir ki, mifoloji strukturlar insanın təbiətlə, ilahi qüvvələrlə və digər canlılarla ünsiyyətini tənzimləyən semantik kodlar yaradır. Bu kodlar içərisində alqışlar və qarğışlar da xüsusi yer tutur [6, s.78].

Azərbaycan dilində işlənən alqış və qarğışların müxtəsər sintaktik quruluşa malik olması onların ekspressivliyindən xəbər verir. “*Ömrün uzun olsun!*” (alqış) və ya “*Günün qara gəlsin!*” (qarğış) kimi ifadələr qısa və təsirli nitq vahidləri olmaqla, dinləyici üzərində güclü emosional təsir yaradır. Bu ifadələrin semantik özəllikləri inanclarla sıx bağlıdır və onların mifoloji leksika ilə formalaşması bu ifadələrin təsir gücünü daha da artırır. Məsələn, dini və müqəddəs adların iştirakı ilə formalaşan “*Allah səni var eləsin!*” (alqış) və “*Allah səni qarğısın!*” (qarğış) ifadələri, həmçinin təbii hadisələrlə bağlı “*Bəxtinə gün doğsun!*” (alqış) və “*Ömrün qaranlıq olsun!*” (qarğış) kimi ifadələr, mifoloji təsəvvürlər nəticəsində yaranmış və zamanla sabit nitq vahidlərinə çevrilmişdir.

Bu cür ifadələrin ünsiyyətdə manipulyativ rol oynaması onların linqvistik və ekstralingvistik amillərlə sıx bağlı olduğunu göstərir. K.Həbibovanın qeyd etdiyi kimi, “*Presuppozisiyaya həm linqvistik, həm də ekstralingvistik amillərdən asılı olan ifadənin müvafiq tətbiqi və onun adekvat təfsirinin mümkünliyi daxildir. Bu baxımdan ekstralingvistik göstəricilərlə əlaqələndirilən nitqi təsirin linqvistik vasitələri kommunikativ situasiyanın konkret şəraiti ilə bağlı qrammatik və leksik-semantik səviyyələrinə aid ola bilər*” [7, s.95]. Beləliklə, alqış və qarğışlar nitqin yalnız məzmun səviyyəsində deyil, həm də şüuraltı səviyyədə qəbul edilən və müəyyən situasiyalara uyğun şəkildə işlədilən manipulyativ nitq aktlarıdır. Onların qısa, lakonik və yüksək ekspressivliyə malik olması, “*dinləyicilərin emosiyalarına birbaşa təsir edərək müəyyən düşüncə və hissləri stimullaşdırmasına şərait yaradır*” [4, s.34].

Alqış və qarğışların xalq inanc sistemində rolu. Xalq arasında alqış və qarğışlar sadəcə nitq aktı deyil, həm də bir növ dua və ya lənət forması kimi qəbul edilir. Bu ifadələr insanın həyatına təsir edə bilən güc kimi qəbul olunur və sosial münasibətlərin tənzimlənməsində

mühüm rol oynayır. E.Əbdülrəhimov öz əsərində pragmatik nitq aktlarının insan münasibətlərinə təsirini vurğulayaraq qeyd edir ki, *“alqış və qarğışlar danışan və dinləyən arasında emosional münasibətlərin tənzimlənməsində mühüm rol oynayır və onların dərindən mifoloji kökləri var”* [3, s.113].

Alqış və qarğışların gücü təkcə onların mifoloji və dini mənşəyində deyil, həm də insan şüuruna və davranışına təsir etmək imkanında ifadə olunur. K.Həbibova nitqi təsirin insanın bilik sistemində və davranışına yönəlməsini vurğulayaraq qeyd edir ki, *“Koqnitiv aktların əsasında birbaşa olaraq nitqi təsir dayanır. Nitqi təsir vasitəsilə insanların biliklər bazası, ətraf aləmə olan münasibəti və s. davranışlarını dəyişmək mümkündür”* [8, s.92]. Bu baxımdan alqış və qarğışlar təkcə ünsiyyət vasitəsi deyil, həm də sosial normativlərin formalaşdırılmasında, insan düşüncəsinin və hərəkətlərinin yönləndirilməsində mühüm funksiyaları yerinə yetirir.

Bu nitq aktlarının mifoloji təsisatlarını aşağıdakı istiqamətlərdə təsnif etmək olar:

Qoruyucu alqışlar – Müxtəlif bələlərdən insanları qorumaq üçün deyilən ifadələrdir: *“Tanrı səni saxlasın!”*; *“Ocağın işıqlı olsun!”* və s.

Cəzalandırıcı qarğışlar, bir qayda olaraq, adətən, haqsızlığa və ədalətsizliyə qarşı deyilən ifadələrdir: *“Bələni Tanrı versin!”*; *“Gün görməyəsən!”* və s.

Uğur və rifah arzuları – İnsanların uğur və xoşbəxtliyini diləyən ifadələrdir: *“Yolun açıq olsun!”*; *“Bəxtin parlaq olsun!”* və s.

Lənət və intiqam ifadələri – Xalq inanclarında bu ifadələr xüsusi magik gücə malik sayılır: *“Başına daş düşsün!”*; *“Qarabəxt olasan!”* və s.

B.Əhmədov etimoloji araşdırmalarında alqış və qarğışların dilin ilkin qatlarından gəldiyini və qədim türklərin həyatında mühüm rol oynadığını qeyd edir. Onun fikrincə, bu ifadələrin bir çoxu qədim türk inanc sistemində şamanların və dini liderlərin nitqləri əsasında formalaşmışdır [5, s.156].

Bu baxımdan, bəzi alqış və qarğışlar qədim türk dillərindəki prototipləri ilə paralellik təşkil edir:

Qədim türk yazılı mənbələrində: *“Təngri saqlasun!”* — müasir Azərbaycan dilində: *“Allah səni saxlasın!”*

Qədim türk yazılı mənbələrində: *“Qara bəla bassun!”* — müasir Azərbaycan dilində: *“Bələni Tanrı versin!”*

Alqış və qarğışlar Azərbaycan xalqının mifoloji inanclarının dilə yansıyan ifadə formalarıdır. *“Onlar insanın xoşbəxtlik və bədbəxtlik haqqında təsəvvürlərini dilə gətirərək, sosial münasibətlərin formalaşmasında mühüm rol oynayır”* [2]. Tədqiqatlar göstərir ki, bu ifadələrin mifoloji əsasları, dini inanclarla bağlılığı və etnolinqvistik mənası onların mədəni dəyərini və nitq aktı kimi gücünü daha da artırır. Azərbaycan dilində bu nitq aktlarının qorunması və araşdırılması dilin inkişafı və tarixi semantik sistemlərin öyrənilməsi baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

R.Əliyev alqış və qarğışların insan duyğularının ən məhrəm tərəflərini əks etdirdiyini qeyd edir: *“Qarğışlar heç də az diqqətə layiq deyildir, çünki onlar xoş arzular kimi insanların ən məhrəm hisslərini ifadə edir”* [6, s.151]. Alqış və qarğışlar həmçinin kommunikativ aktın mühüm elementləri hesab olunur və onlar sosial münasibətlərin tənzimlənməsində xüsusi rol oynayır.

Qarğışlarda çox vaxt qaranlıq və şər haqqında mifoloji obrazlara müraciət edilir. Alqış və qarğışlarda mifoloji anlayışlardan istifadə kontekstə xüsusi diqqət tələb edir. Bu şifahi formalar təkcə emosiyaları və hissləri çatdırmır, həm də onlara qədim hikmət və müqəddəslik gücünü yatırır. Mifoloji obrazların mənasını və enerjisini dərk etmək bizə başqaları ilə

ünsiyyət və qarşılıqlı əlaqəmizi zənginləşdirən dərin və cəlbedici ifadələr yaratmağa kömək edir.

Azərbaycan mədəniyyətində və dilində Tanrı anlayışı ilə bağlı alqış və qarğışlar geniş yayılmışdır. İnsanlar çarəsiz qaldıqda, ədalətin bərpası üçün fəvqəltəbii gücə üz tuturlar. Bu tip qarğışlar qarşı tərəfə mənfi enerji göndərməklə yanaşı, həm də Tanrının ədalətini çağırmaq məqsədilə işlədilir. Lakin bəzi ifadələr kontekstdən asılı olaraq həm alqış, həm də qarğış kimi qəbul edilə bilər. Məsələn: “*Allah iraq eləsin!*”; “*Ağzından çıxıb yaxana tökülsün!*”; “*Alla niyyətinə, ürəyinə görə versin!*” və s.

Bu ifadələr bəzi hallarda gələcəkdə baş verə biləcək bədbəxt hadisədən qorunmaq mənasında alqış funksiyası daşıyır, bəzən isə kinayəli və ya neqativ tonda işlədildikdə qarğış xarakteri qazana bilər.

Bu ikili funksiyalılıq, əslində, Azərbaycan dilində və ümumiyyətlə, türk xalqlarının nitq mədəniyyətində alqış və qarğışların semantik sərhədlərinin bəzən çevik və elastik olmasından irəli gəlir. Bu, həm də danışq aktında intonasiya və situasiya kimi amillərin mühüm rol oynadığını göstərir. Bir ifadə nitqdə hansı məqsədlə istifadə olunursa, onun mənası da həmin kontekstə uyğun formalaşır. Məsələn, “*Allah eləməsin*” deyimi bir tərəfdən, gələcəkdə baş verə biləcək xoşagəlməz hadisədən qorunmaq arzusu kimi alqış funksiyası daşıyır, digər tərəfdən, ironik və ya neqativ tonda işlədildikdə qarğış mənası qazana bilər. Bənzər şəkildə, “*Allah bilən məsləhətdir*” ifadəsi bəzi hallarda taleyə boyun əymə və qəzavü-qədəre inanmaq mənasında işlənirsə, bəzən də kinayəli və qarğış xarakterli ifadə kimi çıxış edə bilər.

Bu nümunələr Azərbaycan dilinin emosional ifadə vasitələrinin zənginliyini və nitqin situativ məzmununun müəyyənedici faktor olduğunu sübut edir. Alqış və qarğışların bu cür çevik strukturu eyni zamanda cəmiyyətin mədəni düşüncə tərzini, dini inanclarla bağlı dünyagörüşünü və sosial münasibətlərin formalaşmasını da əks etdirir. Xüsusilə, “Allah” komponentli qarğışların çoxluğu Azərbaycan xalqının Tanrıya müraciət edərək ədalətin bərpasını arzulamaqla yanaşı, həm də qəzəb və narazılığını ifadə etmək üçün fəvqəltəbii gücə istinad etmə tendensiyasına malik olduğunu göstərir. Bu, insanların bəzən öz imkanları çərçivəsində intiqam ala bilmədikləri və ya ədaləti bərpa edə bilmədikləri hallarda ilahi qüvvəyə müraciət etməyə meyilli olmaları ilə izah edilə bilər. Beləliklə, “Allah” komponentli qarğışlar və onların alqışlarla sərhəd təşkil etməsi, Azərbaycan dilində nitq aktlarının sosial-psixoloji və mədəni aspektlər baxımından xüsusi tədqiqat obyektinə çevrilməsinə imkan yaradır.

Alqış və qarğışlar cəmiyyətin mifoloji, dini və sosial dünyagörüşünü əks etdirən mühüm dil hadisələridir. Onlar təkcə emosional ifadə vasitələri deyil, həm də insan münasibətlərini tənzimləyən nitq formalarıdır. Mifoloji inanclara əsaslanan alqışlar və qarğışlar insanların öz taleyi, gələcəyi və mənəvi dünyası ilə bağlı dərin inanclarını əks etdirir. Bu nitq aktları bir tərəfdən qədim mifoloji inancları qoruyub saxlayır, digər tərəfdən isə insanların duyğularını, münasibətlərini və sosial davranış qaydalarını ifadə etməyə xidmət edir.

Azərbaycan dilində alqış və qarğışların konseptual mənzərəsi onların mifoloji inanclar, dini və sosial münasibətlərlə necə bağlı olduğunu göstərir. Bu fenomenin tədqiqi dilin etnolinqvistik aspektlərini öyrənmək baxımından böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Nəticə. Bu tədqiqat alqış və qarğışların Azərbaycan dilində konseptual mənzərəsini araşdıraraq onların mifoloji, dini və sosial köklərini üzə çıxarmışdır. Alqış və qarğışların yalnız sadə nitq aktları deyil, həm də cəmiyyətin mənəvi dəyərlərini, sosial münasibətlərini və dünya görüşünü əks etdirən mühüm dil hadisələri olduğu müəyyən edilmişdir. Xüsusilə, bu ifadələrin xalq inancları ilə sıx bağlı olduğu və mifoloji təsəvvürlərin təsiri altında formalaşdığı göstərilmişdir.

Tədqiqatın əsas nəticələrindən biri alqış və qarğışların dualist dünyagörüşü əsasında formalaşmasıdır. Belə ki, alqışlar rifah, xoşbəxtlik və uğur arzularını ifadə edərkən, qarğışlar nifrət, cəza və bədbəxtlik çağırışlarını əks etdirir. Bu ifadələr qədim türk mifoloji düşüncəsində yer alan işıq və qaranlıq, xeyir və şər anlayışları ilə uzlaşır. R.Qafarlımın da vurğuladığı kimi, xalq inanclarında sözlər yalnız ünsiyyət vasitəsi kimi deyil, həm də mistik gücə malik fenomenlər kimi qəbul edilir və real dünyaya təsir etmək imkanına sahibdirlər.

Məqalədə qeyd edilən kimi, alqış və qarğışlar linqvistik baxımdan qısa, lakonik və yüksək ekspressivliyə malikdir. Onların sintaktik quruluşu və semantik yükü emosional təsir gücünü artıraraq ünsiyyətdə manipulyativ funksiya daşmasına imkan yaradır. K.Həbibovanın qeyd etdiyi presuppozisiya anlayışına əsasən, bu nitq aktları gizli şəkildə dinləyiciyə təsir edərək müəyyən duyğular və reaksiyalar oyadır, bu da onları ünsiyyətin effektiv vasitələrindən birinə çevirir.

Tədqiqatın digər mühüm nəticəsi, bu ifadələrin Azərbaycan dilində mifoloji təsisatlarla sıx bağlı olmasıdır. Alqış və qarğışların Tanrı, müqəddəs varlıqlar, ruhlar və təbiət hadisələri ilə əlaqələndirilməsi onların xalq düşüncəsindəki yerini və semantik sabitliyini nümayiş etdirir.

Nəticə olaraq, alqış və qarğışlar təkcə dilin leksik-semantik qatında deyil, həm də etnolinqvistik və psixolinqvistik səviyyələrdə mühüm rol oynayır. Onlar cəmiyyətin kollektiv şüurunda dərin iz qoymuş, nitqdə və məişətdə sabit ifadələrə çevrilmişdir. Müasir dövrdə bu ifadələrin sosial mediada və kütləvi ünsiyyət vasitələrində istifadəsi onların hələ də aktiv kommunikativ vasitə olduğunu göstərir.

Azərbaycan dilçiliyində alqış və qarğışların konseptual və funksional xüsusiyyətlərinin daha dərin təhlili, onların digər türk dillərindəki ekvivalentləri ilə müqayisəsi və nitqdəki semantik dəyişikliklərinin öyrənilməsi gələcək tədqiqatlar üçün perspektivli istiqamətlərdən biri olaraq qalır.

Ədəbiyyat

1. Qafarlı, R. Azərbaycan-türk mifologiyası (qaynaqları, təsnifatı, obrazları, genezisi, evolyusiyası və poetikası) / R.Qafarlı. — Bakı: ADPU, — 2011. — 438 s.
2. Qarğışlar və alqışlar // Xanim.az.: [Elektron resurs] / 2014, 23 yanvar. URL: <https://xanim.az/qargislar-ve-alqislar-3455>
3. Əbdülrəhimov, E. Linqvistik praqmatika / E.Əbdülrəhimov. — Bakı: Elm və Təhsil, — 2014. — 216 s.
4. Layons, C. Linqvistik semantika: Giriş: [red. F.Y.Veysəlli, İ.M.Tahirov; tərc. E.İ.Hacıyev, S.B.Mustafayeva] / C.Layons. — Bakı: Prestij, — 2014. — 389 s.
5. Əhmədov, B. Etimologiya lüğəti. Araşdırmalar mülahizələr / B.Əhmədov. — Bakı: Altun kitab, — 2015. — 288 s.
6. Əliyev, R. Mif və folklor: genezisi və poetikası / R.Əliyev. — Bakı: Elm, —2005 —224 s
7. Habibova K. Speech effect function of presupposition //Linguistic Researches. – 2024. – №. 1, — pp. 91-97.
8. Habibova K. PSYCHOLINGUISTIC FEATURES OF THE SPEECH ACT //Linguistic Researches. – 2019. – №. 2, — pp. 88-93.

**A CONCEPTUAL OVERVIEW OF BLESSINGS AND CURSES
BASED ON BELIEFS***Əmrahova Farida Arif**Summary*

This paper explores the conceptual framework of blessings and curses in Azerbaijani language and folklore, examining their linguistic, cultural, and mythological foundations. Blessings and curses are not only speech acts but also integral components of a society's moral and cultural codes. They reflect the dualistic worldview of good and evil, reward and punishment, and their evolution within the Azerbaijani linguistic landscape. By utilizing corpus-based and semantic analysis methods, the study investigates their role in everyday speech, folklore, and modern discourse. Special attention is given to the influence of religious and mythological beliefs on the formation of these expressions. The study also highlights the pragmatic and manipulative functions of blessings and curses in communication. The findings suggest that these expressions, deeply rooted in folk traditions, continue to hold significant influence in contemporary language use, maintaining both their historical and communicative relevance.

**КОНЦЕПТУАЛЬНЫЙ ОБЗОР БЛАГОСЛОВЕНИЙ И ПРОКЛЯТИЙ,
ОСНОВАННЫХ НА ВЕРОВАНИЯХ***Амрахова Фериде Арифовна**Резюме*

В данной статье рассматривается концептуальная структура благословений и проклятий в азербайджанском языке и фольклоре, их лингвистические, культурные и мифологические основания. Благословения и проклятия не только представляют собой речевые акты, но и являются неотъемлемой частью моральных и культурных кодов общества. Они отражают дуалистическое мировоззрение добра и зла, награды и наказания, а также их эволюцию в азербайджанском языковом пространстве. Посредством корпусного и семантического анализа исследуется их роль в повседневной речи, фольклоре и современном дискурсе. Особое внимание уделяется влиянию религиозных и мифологических верований на формирование этих выражений. В статье также рассматриваются прагматические и манипулятивные функции благословений и проклятий в коммуникации. Результаты исследования показывают, что эти выражения, глубоко укорененные в народных традициях, продолжают сохранять свое значение в современном языке, оставаясь актуальными как в историческом, так и в коммуникативном плане.

*Rəyçi: f.e.d., dos. Gətibə Çingiz qızı Mahmudova**Azərbaycan Universitetinin Xarici dillər kafedrasının 04 mart 2025-ci il tarixli, 04 sayılı protokolu**Daxil olduğu tarix 28 mart 2025-ci il*